

ISSN 2311–4932

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Одеський національний політехнічний університет

*30-річчю
Народного Руху України
присвячується*

ІНТЕЛІГЕНЦІЯ І ВЛАДА

Серія: ІСТОРІЯ

Збірник наукових праць

Виходить двічі на рік

Заснований у березні 2002 року

Випуск 40. 2019

Одеса
«Екологія»
2019

Головний редактор:

Г. І. Гончарук, д-р іст. наук, проф., заслужений працівник освіти України

Редакційна рада:

Г. О. Оборський, д-р техн. наук, проф., заслужений працівник освіти України, ректор (Одеський національний політехнічний університет, Україна);

О. П. Рєєнт, д-р іст. наук, проф., член-кореспондент Національної академії наук України, заслужений діяч науки і техніки України (НАН України, м. Київ, Україна);

В. М. Хмарський, д-р іст. наук, проф. (Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, Україна);

В. Л. Цубенко, д-р іст. наук, проф. (Одеська державна академія будівництва та архітектури, Україна)

Редакційна колегія:

О. А. Бачинська, д-р іст. наук, проф. (Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, Україна);

Вацлав Вежбенец, докт. габіт. (істор.), проф., ректор Державної вищої технічно-економічної школи ім. о. Броніслава Маркевича у м. Ярославі (Польща);

Т. Г. Гончарук, д-р іст. наук, проф. (Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, Україна);

І. С. Гребцова, д-р іст. наук, проф. (Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, Україна);

Н. М. Діанова, д-р іст. наук, проф. (Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, Україна);

М. М. Зеркаль, д-р іст. наук, проф. (Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського, Україна);

В. Г. Кушнір, д-р іст. наук, проф. (Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, Україна);

В. М. Мордвінцев, д-р іст. наук, проф. (Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка, Україна)

Рецензенти:

Ю. В. Котляр, д-р іст. наук, проф. (Чорноморський національний університет ім. Петра Могили, Україна);

М. І. Михайлуца, д-р іст. наук, проф. (Одеський національний морський університет, Україна);

І. С. Міронова, д-р іст. наук, проф. (Чорноморський національний університет ім. Петра Могили, Україна)

ISSN 2311–4932

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

Odessa National Polytechnic University

**INTELLECTUALS
AND
STATE POWER**

History series

Collected Works

Biannual

Established in March 2002

Iss. 40. 2019

Odessa
«Ecology»
2019

Editor-in-Chief:

G. I. Goncharuk, Doctor of History, Professor, Honored Educator of Ukraine

Editorial Council:

G. I. Goncharuk, Doctor of History, Professor, Honored Educator of Ukraine Editorial Council:

G. O. Oborskiy, Dr. Sci. (Tech.), Honored Educator of Ukraine, Rector (Odessa National Polytechnic University, Ukraine);

O. P. Reyent, Doctor of History, Professor, Corresponding Member of National Academy of Sciences of Ukraine, Honoured Science and Technology Worker of Ukraine (NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine);

V. M. Khmars'ky, Doctor of History, Professor (Odessa I. I. Mechnikov National University, Ukraine);

V. L. Tsubenko, Doctor of History, Professor (Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture, Ukraine)

Editorial Board:

O. A. Bachyns'ka, Doctor of History, Professor (Odessa I. I. Mechnikov National University, Ukraine);

Waclaw Wierzbieniec, Dr. Hab. (History), Professor, Rector of Bronislaw Markiewicz State Higher School of Technology and Economics in Jaroslaw (Poland);

T. G. Goncharuk, Doctor of History, Professor (Odessa I. I. Mechnikov National University, Ukraine);

I. S. Grebtsova, Doctor of History, Professor (Odessa I. I. Mechnikov National University, Ukraine);

N. M. Dianova, Doctor of History, Professor (Odessa I. I. Mechnikov National University, Ukraine);

M. M. Zerkal, Doctor of History, Professor (V. O. Sukhomlyns'ky National University of Mykolayiv, Ukraine);

V. G. Kushnir, Doctor of History, Professor (Odessa I. I. Mechnikov National University, Ukraine);

V. M. Mordvintsev, Doctor of History, Professor (Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine)

Peer-reviewers:

Y. V. Kotlyar, Doctor of History, Professor (Petro Mohyla Black Sea State University, Ukraine);

M. I. Mikhailutsa, Doctor of History, Professor (Odessa National Maritime University, Ukraine);

I. S. Mironova, Doctor of History, Professor (Petro Mohyla Black Sea State University, Ukraine)

ЗМІСТ

ДО ТРИДЦЯТИРІЧНОЇ ІСТОРІЇ НРУ

Г. І. Гончарук

Народний Рух України на сторінках наукового збірника «Інтелігенція і влада» 20

В. Ф. Деревінський

Фінансове забезпечення Народного Руху України у 1992–1999 рр. 30

Н. Д. Краснянська

Внесок руху «Шістдесятників» у розвиток української культури в другій половині 50–60-х роках 40

С. Л. Овсієнко, О. В. Мардаренко

До питання про участь Народного Руху України у виборчій кампанії до місцевих рад у жовтні 2015 року 52

А. Шановська

Одеська «Компартійна» передісторія Народного Руху України 71

О. П. Шипотілова

Становлення Народного Руху України на Одещині (кін. 1980-х — поч. 1990-х рр.): історіографія проблеми 95

І. В. Яковлєв

Іван Драч — батько Народного Руху України 105

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ

М. М. Вітряк

Позиція Л. Д. Кучми щодо православної церкви в Україні 114

Ю. Г. Демедюк

Особливості державно-церковних взаємин на півдні України у 1991–2010 рр. 126

УДК 94(477)

*Н. Д. Краснянська***ВНЕСОК РУХУ ШІСТДЕСЯТНИКІВ У РОЗВИТОК
УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ
50–60-х РОКАХ****Краснянська Наталія Дмитрівна**, ст. викладач кафедри українознавства та соціальних наук, e-mail: krasnyanskaua 123@ ukr.netОдеський державний екологічний університет,
вул. Львівська, 15, м. Одеса, 65016, Україна*АНОТАЦІЯ*

Стаття розкриває період хрущовської відлиги після смерті Сталіна та розвінчання його культу, які створили передумови для появи нового покоління талановитих літераторів та митців. Шістдесятники – назва нового покоління української національної інтелігенції, що ввійшла в культуру та політику України в другій половині 1950-х — та в 1960-х роках. Шістдесятників представляли поети: І. Драч, М. Вінграновський, В. Симоненко, Л. Костенко, Є. Гуцало, літературні критики І. Дзюба, Є. Сверстюк, І. Світличний та інші. Українські митці-шістдесятники своїми творами і активною громадською діяльністю намагалися відроджувати національну свідомість, боролися за збереження української мови та культури. Вбачаючи у пошуках творчої молоді зародки опозиційності, відступ від основних канонів, влада перейшла у наступ на шістдесятників. До непокірних почали застосовувати адміністративні заходи: їм не дозволяли друкуватися у журналах та газетах; розганяли літературно-мистецькі вечори; закривали клуби творчої молоді. Гоніння на шістдесятників привели до того, що частина з них «переорієнтувалася», ставши покірною режимові, інші відійшли від громадської діяльності й зайнялися суто фаховими справами, але були й такі, хто не відмовився від своєї позиції і пішов на загострення стосунків із владою. З середини 1960-х шістдесятники розпочали формування політичної опозиції комуністичному режиму і незабаром стали активними учасниками дисидентського руху в Україні.

Ключові слова: тоталітаризм, лібералізація, десталінізація, відлига, шістдесятники, українська культура, інтелігенція, рух опору, дисиденти, національна свідомість.

Н. Д. Краснянская

**ВКЛАД ДВИЖЕНИЯ ШЕСТИДЕСЯТНИКОВ В РАЗВИТИЕ
УКРАИНСКОЙ КУЛЬТУРЫ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ
50–60-х ГОДАХ**

Краснянская Наталия Дмитриевна, ст. преподаватель кафедры украиноведения и социальных наук, e-mail: krasnyanskaya 123@ukr.net

Одесский государственный экологический университет,
ул. Львовская, 15, г. Одесса, 65016, Украина

АННОТАЦИЯ

Статья раскрывает период хрущевской оттепели после смерти Сталина и развенчания его культа, которые создали предпосылки для появления нового поколения талантливых литераторов и художников. Шестидесятники — название нового поколения украинской национальной интеллигенции, которые вошли в культуру и политику Украины во второй половине 1950-х–1960-х годах. Шестидесятников представляли поэты: И. Драч, Н. Винграновский, В. Симоненко, Л. Костенко, Е. Гуцало, литературные критики И. Дзюба, Е. Сверстюк, И. Светличный и другие. Украинские шестидесятники своими произведениями и активной общественной деятельностью пытались возрождать национальное сознание, боролись за сохранение украинского языка и культуры. Видя в поисках творческой молодежи зародыши оппозиционности, отступление от основных канонов, власть перешла в наступление на шестидесятников. К непокорным начали применять административные меры: им не позволяли печататься в журналах и газетах; разгоняли литературно-художественные вечера; закрывали клубы творческой молодежи. Гонения на шестидесятников привели к тому, что часть из них «переориентировалась», став покорной режиму, другие отошли от общественной деятельности и занялись сугубо профессиональными делами, но были и такие, кто не отказался от своей позиции и пошел на обострение отношений с властью. С середины 1960-х годов шестидесятники приступили к формированию политической оппозиции коммунистическому режиму и вскоре стали активными участниками диссидентского движения в Украине.

Ключевые слова: тоталитаризм, либерализация, десталинизация, оттепель, шестидесятники, украинская культура, интеллигенция, движение сопротивления, диссиденты, национальное самосознание.

N. D. Krasnyanskaya

**CONTRIBUTION OF THE «SIXTIES» MOVEMENT
TO THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN CULTURE
IN THE SECOND HALF OF THE 50–60S**

Krasnyanskaya Natalia Dmitrievna, Art. Lecturer, Department of Ukrainian Studies and Social Sciences, e-mail: krasnyanskaya 123 @ ukr.net

Odessa State Ecological University,
st. Lviv 15, Odessa, 65016, Ukraine

ABSTRACT

The article reveals the period of Khrushchev's «thaw» after the death of Stalin and the debunking of his cult, which created the prerequisites for the emergence of a new generation of talented writers and artists. The Sixties is the name of the new generation of the Ukrainian national intelligentsia, who entered the culture and politics of Ukraine in the second half of the 1950s-1960s. The Sixties were represented by the poets: I. Drach, N. Vingranovsky, V. Simonenko, L. Kostenko, E. Gutsalo, literary critics of I. Dzyuba, E. Sverstiuk, I. Svetlichny and others. The Ukrainian Sixties with their works and active public work tried to revive the national consciousness, fought for the preservation of the Ukrainian language and culture. Seeing in search of creative youth the germs of opposition, a retreat from the main canons, the power went over to the offensive on the sixties. Administrative measures were taken against the recalcitrant: they were not allowed to be printed in magazines and newspapers; dispersed literary and artistic evenings; closed clubs of creative youth. Persecution of the sixties led to the fact that some of them «reoriented», becoming a submissive regime, others moved away from social activities and engaged in purely professional affairs, but there were also those who did not give up their position and aggravated relations with the authorities. Since the mid-1960s, the Sixties began to form a political opposition to the communist regime and soon became active participants in the dissident movement in Ukraine.

Key words: totalitarianism, liberalization, destalinization, thaw, the sixties, Ukrainian culture, intelligentsia, resistance movement, dissidents, national identity.

З плином часу зростає інтерес вчених, письменників літературознавців, журналістів, мистецтвознавців до «хрущовської відлиги» і пов'язаного із нею явища шістдесятництва та руху опору. На думку вченого О. Зарецького, українське відроджен-

ня 1960-х років є «значною мірою підґрунтям сьогодношньої етнокультурної ситуації. Відлига була спробою зняти етнокультурну деформацію та сконсолідувати державу. Тому принципово важливим уявляється аналіз відлиги само як періоду радянської історії» [1, с. 122]. Варто зауважити, що шістдесятництво, формування і розвиток інакодумства в суспільстві характерне не лише для української історії ХХ століття, а й для історії колишніх радянських республік та країн Східної Європи, передусім «соціалістичного табору». Великим поштовхом до виникнення цього явища була десталінізація суспільства та розгортання світового правозахисного руху, стимульованого прийнятою в 1948 р. та з 1963 р. розповсюдженою в Україні «Загальною декларацією прав людини». Актуальність цього періоду для сучасної України змушує нас все ретельніше досліджувати його. О. Пахльовська зазначає, що «шістдесятні роки, їхня пам'ять, їхня філософія, їхній спадок, їхня еволюція є палючою магматичною основою української сучасності. Тому так непросто зрозуміти суть цих років, проаналізувати їхню генеалогію, окреслити їхній контекст, простежити їхню еволютивну парадигму... шістдесятники заклали генетичний код сучасної України. Вони були першими, хто спромігся на спротив. І тому без них не було б нас, сьогодношніх. Недарма на барикадах 90-х першими знову були вони — лицарі бунту 60-х. Їх життя було постійним протистоянням. І бунтом була їх творчість» [2, с. 65].

Проблематиці українського шістдесятництва, творчості окремих його представників, українському руху опору присвячено ряд історичних, культурологічних, літературознавчих досліджень в Україні та за її межами, зокрема праці Б. Захарова, О. Бажана, М. Жулинського, Н. Зборовської, О. Пахльовської, М. Ільницького, Л. Тарнашинської, О. Зарецького, В. Литвина, Т. Салиги, Е. Соловей, Ю. Шевельова, О. Заплотинської, О. Каленченка, Л. Медведевої та багатьох інших. Особливо цінним є той факт, що до проблеми українського шістдесятництва звертаються молоді дослідники [3, с. 192]. Книга Б. Захарова «Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956–1987)» [4] висвітлює історію шістдесятництва, дисидентського руху в Україні. Автор намагається визначити місце дисидентського руху в історичному процесі,

розглянути культурологічні аспекти цього явища, дослідити увесь спектр дисидентських напрямків і течій, що існували в Україні в цей період. В ґрунтовній праці Л. Тарнашинської «Сюжет доби: дискурс шістдесятництва в українській літературі ХХ століття» [5] робиться спроба всебічного аналізу українського шістдесятництва. Проблемам українського національного руху, інакомислення та ідеологічним репресіям в УРСР 1950–1980-х рр. присвячено низку публікацій Олега Бажана [6], Юрія Данилюка [7], Володимира Литвина [8]. В праці Олени Заплотинської «Інтелектуальний нонконформізм в Україні в 60–70-х рр. ХХ ст. (Історико-культурний аспект)» [9] здійснено соціально-демографічний аналіз складного і суперечливого явища української культури минулого століття — літературного шістдесятництва. На підставі аналізу різних за походженням історичних джерел — архівних документів, публіцистичної, мемуарної літератури, обґрунтовано кількісний склад письменників-шістдесятників, встановлено віковий ценз і регіональне походження митців, які склали ядро цього явища, виявлено дислокацію осередків літературної інтелігенції, що стали основою для формування шістдесятництва в Україні. З урахуванням отриманих у ході дослідження результатів зроблено спробу впорядкувати категоріальну сферу, визначитися із вживанням дефініцій на означення явищ, що мали місце в культурній сфері України в епоху хрущовської відлиги. Вивченню шістдесятництва також сприяють мемуари та автобіографії самих шістдесятників, які намагаються подати власний зріз тієї складної доби, пропонують свою версію подій, у яких брали участь, своє світовідчуття і світорозуміння, свою історичну модель епохи. Митці-шістдесятники Г. Тютюнник, Є. Сверстюк, І. Жиленко, М. Коцюбинська, Р. Корогодський, Н. Світлична створюють не лише індивідуальний автопортрет, а й соціально-психологічний портрет доби, розкривають важливі риси духовного портрета свого покоління на тлі тогочасної дійсності, передають соціально-культурний клімат епохи.

Метою цього дослідження є аналіз внеску руху «шістдесятників» у розвиток української культури в другій половині 1950-х — 1960-х роках та у справі визволення українського народу.

Після смерті Сталіна настає період так званої політичної відлиги (1956–1959 рр.), контроль над суспільною свідомістю послабився. Процес десталінізації створив нову духовну атмосферу в суспільстві, розпочався процес національно-культурного піднесення та духовного відродження, який у свою чергу призвів до формування якісно нової генерації людей, розум і свідомість яких не були окуті ланцюгами попередніх поколінь [5, с. 107–108]. Період відлиги викликав таке явище суспільно-культурного життя, як шістдесятництво — рух творчої молоді, яка сповідувала оригінальну тематику, нові думки, відмінні від офіційних, і стала центром духовної опозиції режиму в Україні. Для українських шістдесятників на передньому плані стояли болючі національні проблеми.

Важливим моментом у формуванні світогляду шістдесятників був вплив гуманістичної західної культури. Різними стежками, здебільшого через переклади, до України потрапляли твори Е. Хемінгуея, А. Камю, А. Сент-Екзюпері, Ф. Кафки та ін. Одкровенням стало італійське кіно епохи неореалізму. Закономірним наслідком цих зрушень було відродження інтересу до власної культури, її багатств. Нове покоління інтелігенції, крім більшої свободи та інформованості, мало в активі вищий культурний рівень, талант і смак. Відбулася певна переоцінка цінностей: це покоління вважало природним своє право на розкутість, щирість почуттів, звернення передусім до внутрішнього світу людини, прагнуло до відновлення чистої естетики, культивувало красу, палко бажало новизни. Талановита генерація українських інтелектуалів, насамперед письменників, своєю творчістю протестувала проти пануючої задушливої політичної атмосфери, боролася за справжні українські культурні цінності, національну свободу і людську гідність. При цьому відкидалися ідеї співпраці з системою, яка заперечувала елементарні національні та людські права. Шістдесятників представляли поети: Іван Драч, Микола Вінграновський, Василь Симоненко, Ліна Костенко, Євген Гуцало, літературні критики Іван Дзюба, Євген Сверстюк, Іван Світличний, художники Алла Горська, Віктор Зарецький, Опанас Заливаха, режисер Лесь Танюк, кінорежисери Сергій Параджанов, Юрій Іллєнко, Леонід Осика, перекладачі Григорій Кочур, Микола Лукаш, історик Валентин Мороз, журналіст В'ячеслав Чор-

новіл та інші. Вони розвинули активну культурницьку діяльність, яка виходила за межі офіціозу: влаштовували неформальні літературні читання та художні виставки, вечори пам'яті репресованих митців, ставили замовчувані театральні п'єси. З появою шістдесятників гостро постала проблема «батьків і дітей» у літературі. Молода генерація закидала «літературним батькам» відповідальність за сталінські злочини, пристосуванство до деспотичного режиму. Українські шістдесятники своїми творами і активною громадською діяльністю намагалися відроджувати національну свідомість, боролися за збереження української мови та культури. Своєрідним організаційним осередком руху шістдесятників став київський клуб творчої молоді «Сучасник», що виник у 1959 році. Його очолив Лесь Танюк, а найактивнішими учасниками були Алла Горська, Михайлина Коцюбинська, Микола Вінграновський, Іван Драч. Серед основних форм їхньої багатогранної діяльності були: відродження різдвяних вертепів, організація різноманітних мистецьких гуртків, пошук місць масових поховань сталінських жертв, вечори пам'яті відомих діячів: Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, М. Куліша, Леся Курбаса, виступи у пресі тощо. Під впливом київського осередку було створено клуб творчої молоді «Пролісок» у Львові, керівником якого став Михайло Косів, а діяльними членами — брати Михайло і Богдан Горині, подружжя Калинців, Михайло Осадчий та інші. [6, с. 80–82]. З середини 1960-х шістдесятники розпочали формування політичної опозиції комуністичному режиму і незабаром стали активними учасниками дисидентського руху в Україні. У статті «Мистецтво живопису і сучасність» О. Довженка, яка була опублікована в червні 1955 р. у «Літературній газеті», містився заклик «розширювати творчі межі соціалістичного реалізму». Він сприймався як сигнал нових можливостей для вільного творчого пошуку. З позицій «розширеного трактування методу соціалістичного реалізму» написані автобіографічна повість О. Довженка «За ширмою», поеми «Розстріляне безсмертя», «Мазепа» та повість «Третя рота» В. Сосюри, Л. Первомайського «Дикий мед», роман Г. Тютюнника «Вир». У поезії та прозі активно виступали В. Симоненко, М. Руденко, Л. Костенко, Д. Павличко, М. Вінграновський, Р. Лубківський, Ю. Мушкетик,

І. Чендей, І. Драч, В. Шевчук. Літературну критику представляли І. Дзюба, Є. Верстюк, І. Світличний, В. Чорновіл, В. Мороз. Політична «відлига» привела до нової хвилі «українізації». Знову було відкрито поставлене питання про збереження української мови та розширення сфери її вживання. На захист української мови виступили М. Рильський, Л. Дмитренко, Н. Рибак, С. Крижанівський та інші. Письменник М. Шумило у журналі «Смена» за липень 1956 р. писав: «На жаль, ще є люди, які нехтують мовою українського народу. Декому з них здається, що українська мова недовговічна. Мине, мовляв, небагато часу, і українська мова зникне, а її замінить мова російська. Це нащадки великодержавних націоналістів типу Суворіна, що видавав газету «Новое время», і Шульгіна — видавця такої ж реакційної газети «Киевлянин». Це абсолютно ворожі нам, радянським людям, думки. Ніяка мова не повинна витискувати іншу мову. В тому суть і рівноправності націй. Із зникненням мови зникає, гине і нація» [10, с. 369].

Значними поетичними явищами стали збірки «Полудень віку» і «Листи на світанні» А. Малишка, «Ми — свідомість людства» П. Тичини, «Італійські зустрічі» М. Бажана, поезії П. Воронька, М. Нагнибіди, Д. Павличка, Л. Первомайського, І. Муратова та ін. Період відлиги був характерний і певним відновленням історичної справедливості — поверненням українській культурі імен незаслужено забутих або несправедливо репресованих. Значну роботу провели створені в 1956 р. комісії щодо впорядкування посмертної спадщини. Вони, зокрема, опрацювали твори В. Чумака, В. Елана-Блакитного, а також репресованих сталінщиною письменників — Б. Бобинського, О. Досвітнього, Г. Косинки, М. Ірчана, М. Куліша та багатьох інших. Ряд письменників було поновлено у правах членів Спілки українських письменників. Серед них: Н. Забіла, Г. Епик, Б. Коваленко, В. Поліщук, Г. Овчаров, Г. Хоткевич, Е. Шехтман, О. Сорока, В. Гжицький. В 1956 р. були реабілітовані Б. Антоненко-Давидович, А. Костенко, П. Кононенко, П. Колесник, А. Петрусь. Після довгих репресій повернулися в 1957 р. до літератури М. Андрущенко, М. Годованець, М. Гаско, М. Доленго, О. Журлива, М. Марфієвич. У жовтні 1957 р. був поновлений у письменницькому товаристві репресований О. Ковінька, а в грудні — В. Мисик. Реабілітація давала право

на видання деяких творів письменників. Ряд творів письменників, які були репресовані за сталінського режиму, опубліковано в «Антології української поезії» та збірнику «Революційні поети Західної України». В газетах і журналах друкувалася велика кількість статей про реабілітованих. З'явилися літературознавчі праці про них. Реабілітовані діячі культури, які лишилися живими, поступово втягнулися в культурне життя народу. Характеризуючи шістдесятництво, один із його представників В. Мороз підкреслював: «То було молоде покоління, яке пішло в університети, яке могло уже подумати про щось інше, а не тільки про елементарні умови існування... Чорнів, наприклад, був редактором комсомольської загальноукраїнської газети. Дзюба був одним з найважливіших критиків у Спілці письменників України. Стус був аспірантом в Інституті літератури в Києві. Одним словом, люди на найвищих щаблях... які в комуністичному істеблшменті могли далеко піти. Але це були найкращі люди в розумінні моральному... Вони відчували, що проповідувати те, в що не віриш, просто робити кар'єру, дивитись, як твій народ російщать, — це багно. Значить, у тих людей виникло природне бажання вирватись з багна» [11, с. 34]. Важливим документом нової хвилі відродження стала праця І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація», де він сміливо засуджував практику нехтування громадянськими правами українського народу. Гострій критиці була піддана національна політика Комуністичної партії в Україні. «Яка це нація в світі може похвалитися таким становищем, запитував І. Дзюба, — коли найбільші її вчені в галузі суспільних наук — М. Грушевський і М. Драгоманов, люди із світовим ім'ям і світовим визнанням — невідомі в своїй країні?» [12, с. 32]. Саме цю працю письменник Б. Антоненко-Давидович назвав референдумом покоління. Вустами молодого публіциста найактивніша частина української молоді заявила про свій розрив із тоталітарною системою.

Серед молодих поетів виділявся Василь Симоненко — «лицар українського відродження». Перша поетична збірка «Тиша і грім» вийшла у 1962 р. У грудні 1963 р. поета не стало. Уже після передчасної смерті з'явилися його книги: «Вино з троянд», «Земне тяжіння», «Берег чекань». Провідна ідея творчості поета — любов до батьківщини. Стрімко ввійшла в

українську літературу в кінці 50-х рр. Ліна Костенко, її перші збірки, написані під час відлиги — «Проміння землі», «Вітрила», «Мандрівки серця», засвідчили непересічний талант поетеси, здатність глибоко, філософські осмислювати дійсність, генерувати нові, оригінальні думки, подаючи їх у чудовій поетичній формі. Глибокий і колоритний світ художнього слова поетеси став подією в літературному житті України. Але з кінця відлиги збірки Л. Костенко перестали виходити, хоч вона працювала плідно й напружено. Непересічний поетичний хист виявив Василь Стус. Він був одним із небагатьох, хто зважився на відкриту боротьбу з політичним режимом, — шістдесятник, який став дисидентом. В результаті творчість і громадська діяльність шістдесятників стали справжнім проривом у сформованій монолітній системі заідеологізованої культури. Поетичні вечори І. Драча, Л. Костенко, М. Вінграновського та інших шістдесятників збирали тисячні аудиторії. Плеяда блискучих літературних критиків повернули цьому жанру звання літератури. Характеризуючи найяскравіших представників шістдесятництва в українській літературі, Є. Сверстюк писав: «Шістдесятники — велике явище другої половини ХХ століття, дивне своєю появою в неповну пору відлиги і стоїчним протистоянням неосталінізму та живучою енергією в пору лібералізації... Серед ознак шістдесятників я б поставив на перше місце юний ідеалізм, який просвітлює, підносить і єднає... Другою ознакою, отже, я б назвав шукання правди і чесної позиції. В самому шуканні вже є неприйняття, опір, протистояння офіційній літературі і всьому апаратові будівничих казарм» [13, с. 24–25].

Нові імена, ідеї з'явилися в гуманітарних науках: історії, археології, літературознавстві, мистецтвознавстві. Звичайно, коло шістдесятників було значно ширшим. До них горнулися молоді вчені, вчителі, студентство. Новаторством позначена була авангардна музика композиторів шістдесятників Л. Грабовського, В. Годзяцького, В. Сильвестрова, В. Загоруєва. З'являються опери «Арсенал», «Тарас Шевченко» Г. Майбороди, «Назар Стодоля» К. Домінчина, «Украдене щастя» Ю. Мейтуса та інші. Відбулися зміни в спрямованості образотворчого мистецтва. З рухом шістдесятників тісно пов'язане ім'я талановитої художниці, учениці Ф. Кричевського Т. Яблонської, яка

на противагу «соціалістичному реалізму», що тяжів фактично до натуралізму, демонструє нові рішення для образів, в яких яскраво вирізняється давня традиція українського народного живопису. Український кінематограф 1960–1970-х років представлений іменами світової ваги: режисери С. Параджанов, Ю. Ілленко, Л. Осика, М. Мащенко, актори: І. Миколайчук, Ю. Шумський, Г. Юра, К. Степаненко, Б. Ступка, М. Гринько. У цей час з'являються стрічки, які поклали початок унікальному феномену українського поетичного кіно: «Тіні забутих предків» С. Параджанова (1964 р.), який отримав другу премію на сьомому Міжнародному кінофестивалі в Аргентині, «Жриниця для спраглих» Ю. Ілленка (1965 р.), «Камінний хрест» Л. Осика (1965 р.), «Вірність» П. Тодоровського (1965 р.).

Зростання національної самосвідомості налякало центральну владу в Москві, було взято політичний курс на злиття націй і посилену русифікацію. Цю ідею підтримали власті України, очолювані В. Щербицьким. Спочатку почали обмежувати публікації шістдесятників у літературних журналах («Жовтень», «Прапор», «Вітчизна», «Ранок», «Дніпро» та ін.), газетах — скрізь, де вони раніше мали трибуну. Більшість шістдесятників — поетів «першої хвилі» — Л. Костенко, І. Калинець, Г. Кириченко, В. Голобородько та інші перестали друкуватись після 1963 р. Стали забороняти, а то й просто розганяти літературно-мистецькі вечори, закривали клуби творчої молоді. Гоніння на шістдесятників привели до того, що частина з них «переорієнтувалася», ставши покірною режимові, інші відійшли від громадської діяльності й зайнялися суто фаховими справами, але були й такі, хто не відмовився від своєї позиції і пішов на загострення стосунків із владою; практикувалися такі методи боротьби за національні, політичні і культурні права, як петиції, протести, демонстрації, самовидавня література, влаштування страйків, створення нелегальних політичних організацій. У самвидаві поширювалися есе В. Мороза («Хроніка опору», «Із заповідника ім. Берії»), твори Є. Сверстюка («Собор у риштованні»), М. Осадчого («Більмо»), І. Калинця, В. Стуса та інших, а також листи-протести до партійних і державних керівних органів проти нищення пам'яток української культури, проти репресій, проти русифікації. У системі розповсюдження самвидаву головними були два центри: Київ (тут активно

діяли І. Світличний, В. Чорновіл, Є. Пронюк) та Львів (М. і Б. Горині, І. Гельта та ін.). Саме тут писалися й передруковувалися самвидавні статті, саме звідси вони розповсюджувалися у містах України. Це були головні осередки духовної опозиції та інакомислення. У 1964 р. з'явилися анонімні тези «Стан і завдання українського визвольного руху», в яких йшлося про колоніальне становище України в складі СРСР, ставилися завдання організації визвольного руху в Україні, котрий мав би діяти легальними й нелегальними «революційно-демократичними» методами. Частина шістдесятників стояла на порозі формування політичної опозиції. На зміну шістдесятництву, як правило, культурницькому, йшов дисидентський рух, що включав не лише пропагування культурних ідей, але і право-захисну діяльність.

Розвиток української культури в той час свідчив про потенційні можливості народу, про його потяг до реалізації себе в культурній творчості. Відлига розкріпачила творчий потенціал українського народу, сприяла піднесенню національної гідності та самосвідомості, збереженню й примноженню духовних і моральних сил для подальшої боротьби. Рух шістдесятників та дисидентів сприяв поступовому національному відродженню, завдяки їхній мужності та національній свідомості відродилася українська національна ідея та її найвищий прояв — ідея незалежності України.

Література та джерела

1. Зарецький О. Українське шістдесятництво і Хрущовська відлига в етнокультурному просторі СРСР / О. Зарецький // Сучасність. — 1995. — № 4.
2. Пахльовська О. Українські шістдесятники: філософія бунту / Оксана Пахльовська // Сучасність. — 2000. — № 4.
3. Дроздовський Д. І. Код майбутнього. Філософія українського шістдесятництва: монографія. — К.: Видавничий дім «Всесвіт», 2006.
4. Захаров Б. Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956–1987) / Б. Захаров. — Х. : Фоліо, 2003. — 144 с.
5. Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління (історико-літературний та поетикальний аспекти): монографія / Л. Тарнашинська. — К. : Смолоскип, 2010. — 632 с.
6. Бажан О. Діяльність клубів творчої молоді в Україні в 1960-х роках у першоджерелах // Краєзнавство: науковий журнал. — 2006. — № 1. — С. 80–82.

7. Бажан О., Данилюк Ю. Український національний рух: основні тенденції і етапи розвитку (кінець 1950-х — 1980-ті рр.). — К.: Рідний край, 2000. — 232 с.
8. Литвин В. М. Україна у другому повоєнному десятилітті (1956–1965). — К.: Вид. дім «Лі-Терра», 2004. — 324 с.
9. Заплотинська О. О. Інтелектуальний нонконформізм в Україні в 60–70-х рр. ХХ ст. (Історико-культурний аспект): дис. ... канд. іст. наук (07.00.01) / О. О. Заплотинська. — К.: Ін-т історії України НАН України, 2006. — 229 с.
10. Історія України: нове бачення. Т. 2 / під ред. В. А. Смолія. — К.: Україна, 1996.
11. Мороз В. Есеї, листи й документи // Сучасність. — 1975.
12. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? — К.: Видавничий дім «КМ Academia», 1998.
13. Сверстюк Є. Блудні сини України. — К., 1993.

Надійшла до редакції 12.02.2019 р.

УДК 94(477):329+324«2015»+328

С. Л. Овсієнко, О. В. Мардаренко

ДО ПИТАННЯ ПРО УЧАСТЬ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ У ВИБОРЧІЙ КАМПАНІЇ ДО МІСЦЕВИХ РАД У ЖОВТНІ 2015 РОКУ

Овсієнко Станіслав Леонідович, к. і. н., доц., e-mail: istorik@te.net.ua

Мардаренко Олена Вікторівна, к. і. н., доц. кафедри іноземних мов, e-mail: mardarenkoelena@gmail.com.

Одеський національний політехнічний університет,
пр. Шевченка, 1, Одеса, 65044, Україна

АНОТАЦІЯ

У статті на прикладі Народного Руху простежується шлях розвитку політичної організації націонал-демократичного спрямування. Предметом дослідження є участь Народного Руху України (НРУ) у виборчій кампанії до місцевих рад у жовтні 2015 р. Для встановлення загальної картини наголос був зроблений на використанні передусім джерел центральних органів партії, таких як часопис «Час Руху» та електронний ресурс <http://www.nru.org.ua>, а також матеріалів, розміщених на офіційній сторінці Центральної виборчої комісії (ЦВК). Визначено чинники, які могли впливати